

AZ ALAPJOGI BÍRÁSKODÁS ÉS KORLÁTAI

A Monori Városi Bíróságnak Kádár Zsuzsanna és a PROFI Magyarország Rt. perében hozott ítélete az alapjogi bírászkodás több fontos kérdésére hívja fel a figyelmet. Fontos egyrészt annak a jelzése, hogy a diszkriminatív munkaadói gyakorlatok visszaszorításában a bíróságok aktív szerepet játszhatnak. Még fontosabb azonban az a dogmatikai alapkérdés, mely már a Bajai Városi Bíróságnak az elhíresült magzatperben hozott ítélete mélyén is meghúzódott, de mind akkor, mind pedig e jelen ítéletben említés nélkül maradt. A kérdés, mely az alapjogi bírászkodás terjedelmét alapvetően meghatározza, általában így tehető fel: ki tekinthető az alapjogok kötelezettjének? Közélebről: kötelezik-e közvetlenül az alkotmányban foglalt alapjogok a magánszemélyeket? A német szaknyelvből az angolba is átvett terminológiával a *Drittwirkung* (harmadikkal szembeni hatály) problémája ez. A jelen írás ezt a kérdéskört tárgyalja, utalva a kapott válaszból az alapjogi bírászkodás terjedelmére vonatkozóan adódó következményekre. Természetesen a probléma komplexebb annál, hogy az adott keretek között akár csak kísérletet is lehessen tenni egy minden szempontra kiterjedő elemzésre. Ezért az alábbiak inkább a felmerülő problémák tudatosítását szolgálják, mint végleges választ kívánnak adni.

AZ ALKOTMÁNY SZÖVEGE ÉS ÉRTELMEZÉSÉNEK SZÜKSÉGESSÉGE

Az alkotmány szövege látszólag egyértelműen állást foglal a személyi hatály kérdésében. A 77. § (2) bekezdése szerint az alkotmány és az alkotmányos jogszabályok a társadalom valamennyi szervezetére, minden állami szervre és állampolgárra egyaránt kötelezőek. Ezt a rendelkezést látszik kiegészíteni a 70/K. §, mely az alapjogok megsértése miatt keletkezett igények és az alapvető kötelezettségek teljesítésével kapcsolatban hozott állami döntések elleni kifogások számára megnyitja a bírósági utat. E két szabály együtteséből első olvasatra nem következik más, mint hogy az alkotmányi szabályok, így az alapjogok címzettje nem pusztán a közhatalmat gyakorló állam, hanem valamennyi jogalany, valamint hogy a magánszemélyek (azaz a közhatalmat gyakorló államtól elkülönült jogalanyok) alapvető jogaik tiszteletben tartását bíróság előtt mind a közhatalom gyakorlóitól, mind pedig egymástól követelhetik.

Nem kétséges, hogy a 77. § (2) bekezdésének szövege szerint az alkotmány rendelkezéseinek tiszteletben tartását minden további törvényi közvetítés nélkül előírja, ami egyebek között a bíróságok általi alkalmazhatóságot jelent. Azonban elhamarkodott lenne ezt a rendelkezést úgy értelmezni, hogy az alkotmány egésze mind a közhatalom, mind pedig a magánszemélyek számára közvetlenül kötelező lenne. Számos rendelkezés – akár az államszervezet felépítésére vonatkozó szabályok, akár például a menedékhelyhez való jog – tartalma szerint magánszemélyekkel szemben alkalmazhatatlan. Megfontolandó továbbá, hogy az alkotmány 8. § (1) bekezdése az alapvető jogok tiszteletben tartását és védelmét az állam (de nem a magánszemélyek) köteleességévé nyilvánítja. De ezen túlmenően maga a 77. § (2) bekezdésének megfogalmazása is óvatosságra int. Egyrészt azért, mert az alkotmányt és az alkotmányos törvényeket együtt említi. Másrészt azért is, mert az alkotmány és az alkotmányos törvények tiszteletben tartását legelső helyen a társadalom szervezeteinek írja elő, és csak az után említi az állami szerveket, majd az állampolgárokat. Ezek a körülmények arra engednek következtetni, hogy a 77. § (2) bekezdése nem a személyi hatályt az alkotmány egészére vonatkozóan kijelölő rendelkezés. Sokkal inkább tekinthető az idézett szakasz a jog uralma kinyilvánításának a rendszerváltozás sajátos helyzetében. Annak deklarációja, hogy az akkor még egyedül uralkodó párt éppúgy a jog szabályainak hatalma alatt áll, mint az állam működése, vagy az állampolgárok tevékenysége.¹ Ilyen értelemben tehát a 77. § (2) bekezdése a jogállamiság elvének egy elemét emeli ki és nyomatékosítja. Ezt az értelmezési irányt támasztja alá a hivatkozott szakaszt az alkotmányba bevezető törvényhely indoklása is, amennyiben megállapítja, hogy a 77. § (2) bekezdésében foglalt szabály a jogállamiság követelményéből adódik.

A 77. § (2) bekezdésének az alapjogok területén való automatikus és általános alkalmazása ellen nem csak maga a normaszöveg és létrejöttének körülményei szólnak. Az alapjogok kialakulásuktól kezdődően az egyén szabadságát hivatottak védeni az állam beavatkozásával szemben. Funkciójuk tehát a közhatalmat gyakorló állam korlátok közé szorítása, azon életszféra meghatározása, melybe a közhatalomnak nincs beleszólása. Az alapjogok címzettje így alapvetően az állam, és nem az egymás mellé rendelt ma-

gánszemélyek. Ez éppúgy igaz a szűkebb értelemben vett szabadságjogokra, mint a diszkrimináció tilalmára.

Az alapjogok magánszemélyekkel szemben való közvetlen alkalmazásával kapcsolatos aggályok tovább erősödnek, ha megfontoljuk, hogy az alapjog jogosultja számára így keletkező többlet védelem egyúttal az alapjog kötelezettjeként kezelt magánszemély szabadságának, gyakran valamely alapjogának korlátozásával jár. A végeredmény tehát nem még több szabadság, hanem az egyik magánszemély magánautonómiájának visszaszorítása a másik javára.

Nem csak a magánautonómia korlátozását jelenti azonban az alapjogok magánszemélyekkel szemben való közvetlen alkalmazása, hanem a magánjog alkotmányjoggal való helyettesítését is. Így ugyanis a magánjogi természetű jogviták nem a tágabb értelemben vett magánjog szabályai szerint dőlnek el, hanem az egymással szemben álló alapjogok közötti bírói mérlegelés alapján. Ez nem pusztán azért aggályos, mert a magánjog az érdekkonfliktusok kiegyensúlyozott rendezésére a lehetséges élethelyzetek sokféleségéhez igazodó, cizellált szabályokat alkalmaz, míg az alapjogokat általános, értelmezésre szoruló klauzulák biztosítják. A magánszemélyek között közvetlenül az alapjogok alapján történő bíraskodás a törvényhozó szerepébe helyezi a bíróságokat: a különböző élethelyzetekre vonatkozó részletszabályokat a bírónak kell megállapítania. Márpedig ha az adott élethelyzetben felmerülő érdekkonfliktus egyúttal alapjogok konfliktusát is jelenti, akkor a mérlegelés az alkotmány 8. § (2) bekezdéséből következően a törvényalkotó dolga. A 8. § (2) bekezdése szerint ugyanis az alapvető jogokra és kötelezettségekre vonatkozó szabályokat törvény állapítja meg. Az alapjogok mindenfajta törvényi alap nélküli korlátozása tehát alkotmányellenes, még ha ez a korlátozás más alapjog érvényesítése érdekében történik is. A korlátozásnak legalább a lényeges szabályait törvénynek kell megállapítania.²

KIRE ÉS HOGYAN KÖTELEZŐEK AZ ALAPJOGOK?

Ha az eddig felsorakoztatott érvek az alapjogok magánszemélyekkel szembeni hatályát kizárják, nem teszük kérdéssé a közhatalom gyakorlásának alapjogi kötöttségét. Amint arra fentebb utaltam, az alkotmány 77. § (2) bekezdése az alkotmányi rendelkezések, így az alapjogok tiszteletben tartását mindenfajta törvényi közvetítés nélkül előírja. Nem mond ennek ellent az alkotmány 8. § (2) bekezdése sem, hiszen az pusztán az alapjogokra vonatkozó szabályozás

szintjére vonatkozóan állít fel garanciális szabályt. Ha a 8. § (2) bekezdése alapján az alapjogok kötelező erejéhez törvényi közvetítésre lenne szükség, az nem jelentene mást, mint az alapjogok teljes kiszolgáltatását a törvényhozónak. Nincs akadálya azonban annak, hogy a közhatalom-gyakorlás közvetlen alapjogi kötöttségét állítsuk. Mi több, egyedül így biztosítható az alapvető jogok tiszteletben tartása és védelme, mely az államnak az alkotmány 8. § (1) bekezdése értelmében elsőrendű kötelezettsége. Ez azt jelenti, hogy minden közhatalmat gyakorló szerv köteles az alapjogokat tiszteletben tartani. Ez éppúgy vonatkozik a törvényalkotóra, mint a végrehajtó hatalomra és a bíróságokra.

A magánszemélyekkel szemben az alapjogok közvetlen alkalmazását a fenti megfontolások kizárják. Mindazonáltal nem képviselhető az az álláspont, hogy az alapjogoknak semmi hatása ne kellene, hogy legyen a magánjogi viszonyokra. Az egyén a gazdasági hatalomnak éppúgy kiszolgáltatott lehet, mint a közhatalomnak. Cselekvési szabadságának korlátozását vagy a vele szemben alkalmazott diszkriminatív bánásmódot gyakran magánjogi viszonyaiban szenved el. A jogvédelem szükségessége tehát megalapozott. A kérdés az, milyen úton érhető el az alapjogban megjelenő értékeknek a magánjogi jogviszonyokban való megjelenítése úgy, hogy az alapjogok magánszemélyek közötti közvetlen alkalmazásából eredő aggályokat elkerüljük.

Nem járható út a német irodalomban Jürgen Schwabe által képviselt megközelítés.³ Schwabe szerint a magánjog éppúgy állam alkotta jog, mint a jogrendszer más ágai, mint ahogy a polgári bíróság döntése és e döntés végrehajtása is a közhatalom megnyilvánulása. A közhatalom pedig csak az alapjogok tiszteletben tartása mellett gyakorolható. Amikor tehát magánszemélyekkel szemben az állami szervek a magánjog szabályait érvényesítik, a magánszemélyek ugyanúgy igényt tarthatnak alapjogaiknak tiszteletben tartására, mint az egyéb jogszabályok alkalmazásakor. Így nincs értelme magánszemélyek közötti alkalmazhatóságról beszélni, hiszen a magánjogi szabályokat is az állam alkotja és kényszeríti ki.

Schwabe érvelése ott hibázik, hogy figyelmen kívül hagyja a magánjog és a közjog közötti különbséget. A közjogi szabályok érvényesítésekor az alapjogok tiszteletben tartása nem eredményez mást, mint az állami cselekvés korlátok közé szorítását. Ezzel szemben az alapjogok érvényesítése a magánjogi jogvitákban magánszemélyek autonómiájának korlátozását jelenti.⁴ Pusztán az a körülmény, hogy egy bíróság mint állami szerv a magánjogi jogviszony megítélésére hatáskörrel bír, nem változtat a jogviszony természetén. A bíróság csak annyiban köteles figyelembe

venni az alapjogokat, amennyiben azok alkalmazandók, és nem azért alkalmazandók az alapjogok, mert bíróság dönt.⁵

Az Egyesült Államok joggyakorlata a sokat vitatott *state action doctrine* segítségével juttatja érvényre magánszemélyekkel szemben az alapjogokat, azon belül is elsősorban a faji megkülönböztetés tilalmát.⁶ A kiinduló probléma az Egyesült Államokban ugyanaz: csaknem valamennyi közvetlenül érvényesülő alkotmányos jog csak a közhatalommal szemben véd. Ezt az általános szabályt a *state action doctrine* úgy töri át, hogy a diszkrimináció tilalmát bizonyos esetben magánszemélyekkel szemben is alkalmazhatónak nyilvánítja: lényegében akkor, ha a magánszemély cselekvése az államnak betudható. Ilyen módon a joggyakorlat jelenlegi állapotában a Supreme Court az állam cselekvésének tekinti a magánszemély magatartását, ha azt az állam kényszerítette ki,⁷ ha a magánszemély egyébként az állam tevékenységi körébe eső feladatot lát el,⁸ ha az állam a magánszemély magatartását lehetővé tette vagy előmozdította és egyúttal abból hasznot húz,⁹ ha állami szervek a magánszeméllyel együtt hajtották végre az alapjogsértést,¹⁰ vagy ha a magánszemély az állam megbízásából éppen azért lát el állami feladatot, hogy ily módon az érintettek ne hivatkozhatnak alapjogaikra.¹¹

Ez a fajta megközelítés – azon túl, hogy az ítéletekből egységes szabály nem vezethető le – több okból nem hasznosítható a magyar viszonyok között. Egyrészt nem lehet szem elől téveszteni, hogy a *state action doctrine* a faji megkülönböztetés elleni harc összefüggésében alakult ki, és ezen a körön kívül gyakorlatilag nem is került alkalmazásra. Másrészt, és ez a döntő, a *state action doctrine* betudhatósági kérdésként kezeli az alapjogok magánszemélyek közötti alkalmazhatóságának kérdését. Márpedig igen szűk az a kör, ahol a magánszemély magatartása az államnak betudható.

Az Emberi Jogok Európai Bírósága gyakorlatában az Európai emberi jogi egyezményben biztosított jogok magánszemélyekkel szemben való alkalmazhatósága legtöbbször fel sem merül, hiszen az Egyezmény által lehetővé tett eljárás csak a részes államok által elkövetett jogsértések ellen vehető igénybe. Azonban a gyakorlat az egyezményes jogokból bizonyos körben objektív védelmi kötelezettséget is levezet. Ebben a körben az állam köteles az egyének egyezményes jogait nem pusztán tiszteletben tartani, hanem az azokat sértő magatartásokat a többi magánszemélynek is megtiltani. Az egyezményes jogoknak így van hatása a magánszemélyek egymás közötti viszonyaira, de csak közvetetten, a tagállamok jogalkotásán keresztül.¹²

A jogalkotónak az alapjogok védelmére vonatkozó jogalkotási kötelezettsége kiindulópontja lehet az

alapjogok magánszemélyek közötti érvényre juttatásának. A magyar alkotmánybírósági gyakorlat is egyértelmű abban a kérdésben, hogy az államnak az alapvető jogok tiszteletben tartására és védelmére vonatkozó köteleossége magában foglalja azt, hogy gondoskodnia kell az érvényesülésükhöz szükséges feltételekről.¹³ A jogalkotó tehát a magánjogi jogszabályok megalkotásakor köteles az alapjogoknak megfelelő védelmet biztosítani, ha kell, az egymással szemben álló alapjogok közötti mérlegelés alapján. Ez a jogalkotói kötelezettség azonban nem nyújt minden esetben kielégítő védelmet a konkrétan megvalósuló alapjogsértésekkel szemben. Egyrészt azért nem, mert ha a jogalkotó kötelezettségét nem teljesíti, az egyén számára semmifajta jogvédelem nem áll rendelkezésre. Másrészt a legrészletesebb szabályozás sem fedheti le a lehetséges életviszonyok sokféleségét. Ezeknek a nehézségeknek a kiküszöbölésére – a magyar alkotmányos gyakorlat fejlődésének számos korábbi pontjához hasonlóan – ismét csak a német gyakorlat nyújthat példát.¹⁴

A német gyakorlat kiindulópontja az a tétel, hogy az alapjogok nem pusztán alanyi jogokat garantálnak, hanem egy objektív értékrendet is felállítanak. Ennek az értékrendnek mint alkotmányjogi alaplöntésnek a jog minden területén érvényesülnie kell. Így magától értetődő módon befolyásolja a magánjogot is: egyetlen magánjogi szabály sem állhat vele ellentétben, és minden ilyen szabályt az alapjogok által közvetített értékek szellemében kell értelmezni.¹⁵ Következésképp az alapjogban megjelenő értékek a magánjog közvetítésével érvényesülnek a magánszemélyek között, mégpedig a bíró általi jogértelmezés útján. A bíró köteles a magánjogi szabályokat úgy értelmezni, hogy azok az alapjogokban kifejeződésre jutó értékeket érvényre juttassák. Az alapjogokban megjelenő értékek közvetítésére legalkalmasabbak a magánjog generálklauzulái, mint például a jó erkölcsbe ütköző szerződések tilalma.

Ez a fajta megközelítés a magyar jogrendben is képviselhetőnek tűnik. Az alapjogok objektív jogi vonatkozásait, valamint a jogszabályok alkotmánnyal összhangban történő értelmezésének szükségességét a magyar alkotmánybírósági gyakorlat is hangsúlyozza. Ebből logikusan következik, hogy a magánjog az alapjogokkal összhangban értelmezendő, mely értelmezés az alapjogokban megjelenő értékeket érvényre kell, hogy juttassa. Végeredményben tehát az alapjogok két úton érvényesülhetnek a magánjogi viszonyokban. Egyfelől a jogalkotó köteles az alapjogokban megjelenő értékek megsértését magánszemélyek között is kizáró magánjogi szabályokat alkotni. Másfelől a bíróságok kötelesek az alapjogokat a magánjogi szabályok, elsősorban a generálklauzulák értelmezése se-

gítségével érvényre juttatni. Különösen alkalmas közvetítő szabály lehet a polgári jogban a joggal való visszaélés, illetve a jó erkölcsbe ütköző szerződés tilalma, valamint az általános személyiségi jog, a munkajogban pedig a jogok és kötelezettségek rendeltetésszerű gyakorlásának, illetve teljesítésének kötelezettsége, valamint a hátrányos megkülönböztetés tilalma. Az alapjogok magánjogi viszonyokban ily módon való érvényre juttatásának különösen ott van helye, ahol az egyén gazdasági vagy valamilyen más társadalmi hatalmat képviselő másik magánjogi jogalannyal kerül kapcsolatba. Mindazonáltal az alapjogok magánjogban való érvényesítése elsősorban jogalkotói feladat, hiszen a különböző érdekek mérlegelésének finommunkáját bírói alkotmányértelmezéssel nem lehet elvégezni.

MIBŐL IS ÁLLJON AZ ALAPJOGI BÍRÁSKODÁS?

A fentiek alapján meghatározható az a kör, amelyen belül a bíróságok alapjogi bíráskodást folytathatnak. Mindenekelőtt egyértelműnek tűnik, hogy a jelenlegi szabályozás mellett a normakontroll nem rendes bírósági kompetencia, még olyan formában sem, hogy a bíróság az alkotmányellenes jogszabály alkalmazásától eltekinthetne, anélkül, hogy annak semmisségét kimondaná.¹⁶ A rendes bíróságok alkotmányos kötelezettsége, hogy az előttük fekvő ügyet az arra vonatkozó jogszabályok összességének figyelembe vételével eldöntsék.¹⁷ Ezt a kötelezettséget nem szünteti meg valamely jogszabály alkotmányellenessége, vagy törvény alatti szinten elhelyezkedő norma törvénybe ütközése. Ilyen esetben a rendes bíróság egyet tehet, illetve köteles tenni: az alkotmánybíróságról szóló törvény (Abtv.) 38. § (1) bekezdése alapján az eljárást felfüggeszti, és az Alkotmánybíróság eljárását kezdeményezi.¹⁸ Miután ez az eljárási lehetőség biztosítja, hogy a bíróságok alkotmányellenes jogszabályt ne alkalmazzanak,¹⁹ nincs mód arra, hogy az alkotmány 77. § (2) bekezdését mint a bíróságokat eseti normakontrollra felhatalmazó szabályt értelmezzük.²⁰

Ezzel szemben rendes bírósági feladat az egyedi közhatalmi aktusok (közigazgatási határozatok, illetve alsóbb fokú bírósági ítéletek) közvetlenül az alapjogok alapján való megítélése. Ez következik egyrészt az alkotmány 77. § (2) bekezdéséből, mely a fent kifejtett érvek szerint mindenfajta közhatalmi cselekvés számára előírja az alapjogok tiszteletben tartását. Más-

AZ ALAPJOGOK MAGÁNJOGI VISZONYOKBAN ILY MÓDON VALÓ ÉRVÉNYRE JUTTATÁSÁNAK KÜLÖNÖSEN OTT VAN HELYE, AHOLO AZ EGYÉN GAZDASÁGI VAGY VALAMILYEN MÁS TÁRSADALMI HATALMAT KÉPVISELŐ MÁSIK MAGÁNJOGI JOGALANNYAL KERÜL KAPCSOLATBA.

részt a 70/K. § sem értelmezhető másként, mint hatásköri szabályként, mely a bíróságokat az alapjog kötelezettjei cselekvésének alapjogi szempontból való elbírálására felhatalmazza, legalábbis azokban az esetekben, melyekben a bírósághoz fordulás joga egyébként már adott. Ha pedig a bírói út nem áll rendelkezésre, akkor a törvényalkotó az alapjogokat lényegesen korlátozó közhatalmi aktusokkal szemben kö-

teles azt biztosítani. Az Alkotmánybíróság gyakorlata is egyértelmű abban, hogy a 70/K. §-a alapjogsérelmek esetére bírósági hatáskört megállapító szabály. Hangsúlyozza a gyakorlat azonban azt is, hogy nem minden állampolgári kötelesség (és értelemszerűen alapjog) teljesítésével kapcsolatban hozott állami döntés elleni kifogás érvényesíthető közvetlenül a 70/K. § alapján bíróság előtt, függetlenül attól, hogy az adott esetre vannak-e külön eljárási rendelkezések, és annak melyek az alkotmányos korlátai.²¹

Mindezek alapján tehát, ha az egyedi közhatalmi aktus azért sért alapjogot, mert alkotmányellenes jogszabályon alapul, akkor az Abtv. 38. § (1) bekezdése szerinti eljárás kellő orvoslást nyújthat. Ha azonban a jogszabály nem alkotmányellenes, de az alapján hozott egyedi aktus igen, az ügyben hatáskörrel rendelkező bíróságnak ugyanúgy kell eljárnia, mintha az aktus törvénybe vagy egyéb jogszabályba ütközne.

Megint más a helyzet a magánszemélyek közötti alapjogok figyelembe vételével történő bíráskodással. A fentiek szerint az alapjogok a magánszemélyekkel szemben közvetlenül nem alkalmazhatók. Így az alkotmány 70/K. §-ára magánjogi jogvitákban nem alapozható bírói hatáskör, hiszen ez a rendelkezés csak az alapjogok kötelezettjeivel szemben hatalmazza fel a bíróságokat az alapjogok alapján való döntésre. Teret nyit azonban a magánszemélyek közötti alapjogi bíráskodásnak, hogy a jogszabályok a magánszemélyek viszonyaiban is az alkotmánnyal összhangban értelmezendők. Ezért a magánjogi jogvitákban a bíróságok az alkotmány 77. § (2) bekezdése alapján kötelesek a magánjogi szabályok, különösen a generálklauzulák értelmezése útján az alapjogokat érvényre juttatni.

AZ ALKOTMÁNYJOGI PANASZ SZEREPE AZ ALAPJOGI BÍRÁSKODÁSBAN ÉS A MONORI ÍTÉLET

Az alapjogi bíráskodás itt vázolt konstrukciójának hiányossága, hogy a magyar jogrendben az alkotmányjogi panasz intézménye csak redukált formában léte-

zik. Egyrészt az Abtv. 48. § (1) bekezdése csak akkor teszi lehetővé a jogerős határozatok elleni alkotmányjogi panaszt, ha az alapjogsérelem alkotmányellenes jogszabály alkalmazása folytán következett be. Ha tehát a jogszabály nem alkotmányellenes, hanem csak annak alkalmazása, alkotmányjogi panaszra nincs lehetőség. Másrészt az alkotmányjogi panasz alapján indult eljárásban az Alkotmánybíróság csak kivételes esetben tudja orvosolni a konkrét ügyben elszenvedett jogsérelmet: az Abtv. 43. § (3) bekezdése alapján bizonyos feltételek mellett elrendelheti a jogerős határozattal lezárt büntetőeljárás felülvizsgálatát. Szövege szerint az Abtv. 43. § (4) bekezdésében biztosított lehetőség az alkotmányellenes jogszabályok konkrét esetben történő alkalmazhatóságának kizárására nem vehető igénybe alkotmányjogi panasz alapján indult eljárásban.²² A 23/1998. (VI. 29.) AB határozat²³ kiindulópontja lehet ezen hiányosságok orvoslásának. A határozat az Abtv. 43. § (4) bekezdése alkalmazásával hozott alkotmánybírósági határozatok eljárásjogi következményeinek szabályozására kötelezi a törvényalkotót, mégpedig azokban az esetekben is, ahol az eljárás alkotmányjogi panasz alapján indult. Emellett általánosságban is kimondja: az alkotmányjogi panasz az alkotmány 57. § (5) bekezdéséből kényszerítően nem következik, ám ha a törvényhozó e rendkívüli jogorvoslat lehetőségét megnyitotta, alkotmányos kötelessége olyan jogszabályok megalkotása, amelyek alkalmazásával a jogsérelem valóságosan orvosolhatóvá válik. Ha nem így lenne, az alkotmányjogi panasz nem tudná betölteni az alapjogsérelmek orvoslására vonatkozó lényegi funkcióját.²⁴ Ezekből a megállapításokból nem kizárt olyan következtetés levonása, hogy az alkotmányjogi panasz mint az alapjogsérelmek orvoslására hivatott jogorvoslatnak azon alapjogsérelmek kiküszöbölését is biztosítania kell, melyek nem alkotmányellenes jogszabály alkalmazása folytán következtek be.

Mindaddig azonban, amíg a valódi alkotmányjogi panasz hiányzik a magyar jogrendből, nehezen biztosítható az alapjogi bíráskodás egységessége. A Legfelsőbb Bíróság őrködhet a gyakorlat egységességén, feltéve, hogy a rendes bírósági eljárásban az alapjogokkal kapcsolatos ügyek fellebbezés útján eléje kerülnek, vagy pedig jogegységi eljárást folytat le. Ez azonban nem szükségszerű. Hogy a felső bírósági kontroll mégis mennyire fontos lenne, az itt tárgyalt ítélet több hibája is jelzi.

A Monori Városi Bíróság ítélete minden további megfontolás nélkül alkalmaz közvetlenül alapjogokat egy magánjogi jogalannyal szemben. Az ítélet rendelkező része ugyanis megállapítja, hogy a vitatott hirdetés a felperesnek a hátrányos megkülönböztetés tilalmára vonatkozó alkotmányos jogait is megsértette.

Hogy ez a megállapítás az alkotmánynak az alperessel szemben való közvetlen alkalmazását jelenti, következik abból is, hogy az indokolás nem pusztán az alkotmány 66. és 70/A. §-aira hivatkozik, hanem a 70/K. §-ra is. Ez önmagában nem lenne hiba, ha tudatos döntésen és érvelésen alapulna. Azonban a dogmatikai probléma tárgyalatlanul marad, noha a bíróság tudatában van annak, hogy konkuráló alapjogok közötti döntés születik.

Kérdéseket vet fel az alapjogokkal kapcsolatos érvelés is. Az ítélet nem észleli, hogy a felperes jogosultságával szemben nem az alperes tulajdonhoz való joga áll, hanem a vállalkozáshoz és – még ha fizetett hirdetésről van is szó – véleménynyilvánításhoz való joga is. Nagyobb nehézség azonban, hogy a tulajdonjog korlátozásával, illetve a hátrányos megkülönböztetés tilalmával kapcsolatban alkalmazott teszt figyelmen kívül hagyja az alkotmánybírósági gyakorlatot. Az Alkotmánybíróság szerint az alkotmány által védett tulajdon kisajátítást el nem érő korlátozása akkor alkotmányos, ha közérdekből történik, és a korlátozás arányos az elérni kívánt céllal.²⁵ Ehhez képest az itt tárgyalt ítélet szerint az alkotmányból levezethető tulajdonhoz való jogot nem lehet úgy gyakorolni, hogy az mások jogait vagy törvényes érdekeit sértse vagy csorbítsa. A diszkrimináció tilalmával kapcsolatban pedig az ítélet abból indul ki, hogy a hátrányos megkülönböztetés tilalmára vonatkozó alkotmányos jogok akár egy másik alkotmányos alapjoggal való korlátozásához is nyomós indok szükséges.²⁶ Ezek a tesztek nem pusztán azért aggályosak, mert nehezen értelmezhetőek az alkotmánybírósági gyakorlattal összhangban, hanem azért is, mert ebben a formában nem alkalmasak konkuráló alapjogok közötti döntésre.

Végezetül nem tűnik egyértelműnek az ítélet végkövetkeztetése, mely szerint pusztán az adott tartalmú hirdetés közzététele (és nem a munkaviszony létesítésének megtagadása) sértette a hátrányos megkülönböztetés tilalmát, illetve a személyhez fűződő jogokat. Ha ezt elfogadjuk, nehezen indokolható, miért ne kérhetnék bíróság előtt például a nézők vagy olvasók az emberi méltóságra vonatkozó jogukra hivatkozva szexuális szolgáltatások hirdetésének megtiltását.

JEGYZETEK

1. Megjegyzendő, hogy a 77. § (2) bekezdése 1989. október 23-áig hasonló szöveggel volt hatályban, de csak az állam szerveinek és az állampolgároknak írta elő alkotmány valamint az alkotmányos jogszabályok betartását.
2. Az Alkotmánybíróság a jogi szabályozás szintjével kapcsolatban már megállapította, hogy az alapjog közvetlen

- és jelentős korlátozásához törvény szükséges. Vö. először 64/1991 (XII. 17.) AB. határozat.
3. Jürgen Schwabe: *Die sogenannte Drittwirkung der Grundrechte*. München, Goldmann, 1971.
 4. Günter Dürig zu Art. 3 Abs. I, Rdnr. 506, in: Maunz–Dürig: *Grundgesetz, Kommentar*. (München, C. H. Beck)
 5. Karl Doehring: *Staatsrecht der Bundesrepublik Deutschland*. (3. Aufl.) Frankfurt a. M., Metzner, 1984. 209. o.
 6. Összefoglalóan ld. Laurence H. Tribe: *American Constitutional Law*. (2nd Ed.) Mineola, New York, The Foundation Press, Inc., 1988. 1688. o.
 7. Peterson v. City of Greenville, S. C., 373 U.S. 244 (1963).
 8. Jackson v. Metropolitan Edison Co., 419 U.S. 345 (1974).
 9. Burton v. Wilmington Parking Authority, 365 U.S. 715 (1961).
 10. Lugar v. Edmondson Oil Co., Inc., 457 U.S. 922 (1982).
 11. Rendel–Baker v. Kohn, 457 U.S. 830 (1982).
 12. Vö. összefoglalóan Harris–O’Boyle–Warbrick: *Law of the European Convention. on Human Rights*. London–Dublin–Edinburgh, Butterworths, 1995. 19. o.; Frowein–Peukert: *Europäische Menschenrechtskonvention: EMRK Kommentar*. (2. Aufl.) Kehl–Straßburg–Arlington, N. P. Engel, 1996. 21. o., mindkét helyen további utalásokkal. Az egyezményben foglalt jogok magánszemélyek közötti alkalmazásának lehetőségeit tárgyalja ezzel szemben van Dijk–van Hoof: *Theory and Practice of the European Convention on Human Rights*. (2nd Ed.) Deventer–Boston, Kluwer, 1990. 15. o.; Andrew Clapham: *The ‘Drittwirkung’ of the Convention*. in: Macdonald–Matscher–Petzold (szerk.): *The European System for the Protection of Human Rights*. Dordrecht–Boston–London, Martinus Nijhoff Publishers, 1993. 163. o.
 13. Vö. 64/1991. (XII. 17.) AB. határozat 1991. – élethez való jog; 30/1992. (V. 26.) AB. határozat – véleménynyilvánítás szabadsága. Noha ez a tétel nem a Drittwirkung kérdésének összefüggésében született, ugyanúgy alkalmazható az alapjogok magánszemélyekkel szembeni védelmére is.
 14. Ld. összefoglalóan Wolfgang Rüdiger: *Grundrechtsadressaten*. in: Isensee–Kirchhof: *Handbuch des Staatsrechts V*. Heidelberg, C. F. Müller, 1992. § 117 Rdnr. 54.; Günter Dürig zu Art. 1 Abs. III Rdnr. 127., in: Maunz–Dürig: *Grundgesetz, Kommentar*. München, C. H. Beck; Horst Dreier: Vorbemerkung zu Art. 1–19 Rdnr. 57. és köv., in: Horst Dreier: *Grundgesetz, Kommentar*. Tübingen, Mohr, 1996.
 15. BVerfGE 7, 198, 205. – Lüth.
 16. Ellenkező véleményen van Halmi Gábor: *Az alkotmány mint norma a bírói jogalkalmazásban*. In: *Fundamentum* 1998/3, 77. o.; Hanák András: *Egy különös abortusz után*. *Fundamentum* 1998/3, 82. o.
 17. Mindenképpen ez következik az alkotmány 50. § (1) bekezdésének a jogállamiság elvére tekintettel való értelmezéséből.
 18. Ez ugyanúgy vonatkozik a rendeleti szintű jogszabályok törvénybe ütközésének esetére is, hiszen az az alkotmány 35. § (2) bekezdése, 37. § (3) bekezdése és 44/A. § (2) bekezdése alapján ugyanúgy alkotmányossági probléma.
 19. Az alkotmányellenesség észlelése esetén az Abtv. 38. § (1) bekezdése szerinti eljárás nem pusztán lehetősége, hanem kötelezettsége is a bíróságnak. Ld. a 38. §-hoz fűzött miniszteri indokolást, valamint BH 1992. 34.
 20. Vö. Halmi: i.m. 80. Megjegyzendő még, hogy az állami szervek hatásköre csak kifejezett jogszabályi felhatalmazáson alapulhat. Itt tehát a helyzet fordított, mint a magánautonómia esetén: amíg az egyén mindent megtehet, ami nem tilos, az állami szervek csak azt tehetik meg, amire kifejezett felhatalmazásuk van.
 21. 46/1994. (X. 21.) AB. határozat, 998/B/1994. AB. határozat 953/B/1993. AB. határozat.
 22. Az 57/1991. (XI. 8.) AB határozat mindazonáltal alkotmányjogi panasz alapján indult eljárásokra is alkalmazhatónak nyilvánította az Abtv. 43. § (4) bekezdését.
 23. Összefoglalja: *Fundamentum* 1998/3. 165.
 24. ABK 1998. június–július 289. o.
 25. 64/1993. (XII. 22.) AB. határozat.
 26. Ezzel szemben az Alkotmánybíróság szerint akkor alkotmányellenes az alapjogokat nem érintő hátrányos megkülönböztetés, ha annak a tárgyilagos mérlegelés szerint nincsen ésszerű indoka. Vö. 30/1997. (IV. 29.) AB. határozat.